

Alfreds Ripa

ĀRSTNIECĪBAS AUGI

Raksturojums, audzēšana,
izmantošana

Lilijas Rimicānes mākslinieciskais noformējums

ISBN 978-9934-534-36-2

© A. Ripa, teksts

© L. Rimicāne, mākslinieciskais noformējums

© «Izdevniecība Avots»

SATURA RĀDĪTĀJS

Ievads.....	5
ĀLANTE, HELĒNA.....	7
ALTEJA, ĀRSTNIECĪBAS	12
ANĪSS, PARASTAIS.....	17
APINIS, PARASTAIS.....	21
ARNIKA, LAPAINĀ	30
ASINSZĀLE, DIVŠKAUTŅU	34
BALDRIĀNS, ĀRSTNIECĪBAS	40
CITRONLIĀNA, ĶĪNAS.....	45
DAUDZVĀRPIŅA, FENHEĻA	52
DEVIŅVĪRUSPĒKS, PARASTAIS.....	55
DIŽZIRDZENE, ĀRSTNIECĪBAS	59
ESTRAGONS.....	63
DZELTENĀ GENCIĀNA.....	69
GURĶENE, ĀRSTNIECĪBAS	73
IRBENE, PARASTĀ.....	77
IZOPS, ĀRSTNIECĪBAS	88

KAĶUMĒTRA, ĪSTĀ	92
KLINGERĪTE, ĀRSTNIECĪBAS	96
KORIANDRS	100
KUMELĪTE, SMARŽĪGĀ	104
LAKRICA, KAILĀ	109
LAVANDA, ĀRSTNIECĪBAS	112
LEIZEJA	116
MAGONE, MIEGA	119
MĀTERE, PIECDAIVU	124
MELISA, ĀRSTNIECĪBAS	127
MONARDA, STOBRAINĀ	132
PIPARMĒTRAS	136
PLŪŠKOKS, MELNAIS	141
PODOFILS, VAIROGA.....	149
RAUDENE, PARASTĀ.....	152
RODIOLA, ROŽAINĀ	156
RŪTA, SMARŽĪGĀ	160
SALVIJA, ĀRSTNIECĪBAS	165
SEKURINEGA, PUSKRŪMU.....	170
VĒRMELES	173
ZIEPJUSAKNE, ĀRSTNIECĪBAS	178
Izmantotā literatūra.....	182

Ievads

Ārstniecības augi tiek lietoti arvien biežāk. No ārstniecības augiem iegūst medicīniskos preparātus, tos lieto sirds slimību, kuņģa un zarnu trakta, nervu slimību, aknu un nieru u. c. slimību ārstēšanā. Augu valsts ārstnieciskie preparāti ir vismazkaitīgākie, tiem reti kad ir blaknes.

Tautas medicīnā ārstniecības augu drogas uzlējumu, izvilkumu, tēju veidā lieto kā centrālās nervu sistēmas stimulētājus (rožainā rodiola, citronliāna, puskrūma sekurinega), kā centrālās nervu sistēmas nomierinātājus un miega līdzekļus (miega magone, parastais apinis, ārstniecības baldriāns u. c.), kā spazmolītiskos un prehipertonijas līdzekļus (Helēna ālante, piecdaivu mātere u. c.). Ārstniecības augu drogas plaši lieto elpošanas orgānu slimību ārstēšanā un kā atkrēpošanas līdzekļus (ārstniecības alteja, kailā lakrica, ārstniecības ziepjusakne, ārstniecības izops u. c.), kā arī kuņģa un zarnu trakta slimību ārstēšanā (ārstniecības dižzirdzene, vērmeles, dzeltenā genciāna, divšķautņu asinszāle u. c.). Ārstniecības augi ir izcili sviedrējoši un temperatūru pazeminoši līdzek-

Raksturojums, audzēšana, izmantošana

ļi (smaržīgā kumelīte, melnais plūškoks, ārstniecības dižzirdzene u. c.), kā arī caureju izraisoši (kailā lakrica, vairogu podofils u. c.) un pretcaurejas līdzekļi (piparmētra, divšķautņu asinszāle u. c.). Tautas medicīnā ārstniecības augu drogas lieto arī kā diurētisku līdzekli (melns plūškoks, parastā gurķene u. c.), kā pretalkoholisma līdzekli (leizeja, puskrūmu sekurinega u. c.) un citu slimību ārstēšanā. Ārstniecības augus var audzēt lielākās platībās zemnieku saimniecībās, kā arī ikvienā mazdārziņā. Grāmatā iekļauta populārāko ārstniecības augu audzēšanas agrotehnika, raksturota ārstniecības augu vērtība un lietošana. Darbs būs noderīgs ikvienam, kas interesējas par ārstniecības augiem, to audzēšanu un lietošanu.

BALDRIĀNS, ĀRSTNIECĪBAS

Ārstniecības baldriāns (*Valeriana officinalis* L.) ir daudzgadīgs baldriānu dzimtas (*Valerianaceae*) lakstaugs, sakneņi līdz 5 cm gari, 3 cm resni, ar ga-

ĀRSTNIECĪBAS AUGI

rām bārkkšsagnēm, stumbrs stāvs, dobs, rievains, 50–100 cm augsts. Lapas pretējas, plūksnaini dalītas. Ziedi čemurveidīgās skarās, balti. Auglis riekstiņš. Baldriāns sāk augt aprīļa pirmajā pusē, zied no jūnija līdz augustam, sēklas nogatavojas jūlija beigās – augustā. Tas ir mitrumprasīgs augs. Savvaļā baldriāns aug Eirāzijā, izņemot pašus ziemeļu apgabalus, kultūrā to audzē Eiropas valstīs, Ziemeļamerikā, Japānā.

Agrotehnika

Baldriānu var audzēt mazdārziņos, kā arī lielākās platībās zemnieku saimniecībās. Tā audzēšanai vispieņemotākās ir no nezālēm tīras, mitras kūdras, kā arī zemākās vietās esošas ar organiskām vielām bagātas smilšmāla un mālsmits augsnes.

Sējot baldriānu lielākās platībās, augsni sagatavo rudenī, to aparot 25–28 cm dziļumā un tajā uz 100 m² iestrādājot 300–400 kg (30–40 t/ha) satrudējušu kūtsmēslu, 2–3 kg (200–300 kg/ha) superfosfāta, 1,5–2 kg (150–200 kg/ha) kālija hlorīda un 1–1,5 kg (100–150 kg/ha) amonija nitrāta. Pirms sēšanas augsne šļūcama, ecējama un pieveļama, lai sīkās baldriāna sēklas vajadzīgajā dziļumā varētu iestrādāt pēc iespējas vienmērīgi. Baldriānu uz lauka sēj vēl rudenī vai agri pavasarī. Rudenī sēj sausas, pavasarī–stratificētas sēklas, 40–50 dienas turētas mitrās smiltīs 0–4 °C temperatūrā. Rudenī sēj ar sējmašīnu, kurai ir enkurlemesīši. Ar tām sēklas izsēj uz augsnes un piesedz ar

Raksturojums, audzēšana, izmantošana

puscentimetru biezu kūdras vai trūdzemes slāni. Sējot baldriānu pavasarī, var izmantot sējmašīnas ar šķīvju lemešiem, uz kuriem piestiprināti ierobežotāji sēklu iestrādes dziļuma regulēšanai. Mitrās augsnēs sēklas pavasarī iestrādā 1–1,5 cm dziļi.

Baldriānu sēj 50–60 cm attālās rindās. 100 m² apsēšanai nepieciešams 30 g (uz 1 ha 3–4 kg) sēklu. Galvenie kopšanas darbi ir nezāļu ravēšana un rindstarpu irdināšana. Rindstarpas var irdināt ar traktorvilces kultivatoriem, kuriem ir vienpusīgas nažveida ķepas. Kultivējot augsni, rindstarpās pie augiem atstāj 3–4 cm platu aizsargjoslu. Vasaras vidū sējumiem dod papildmēslojumu, iestrādājot augsnē uz 100 m² 1 kg (100 kg/ha) amonija nitrāta, 1–1,5 kg (100–150 kg/ha) superfosfāta un 0,6–0,8 kg (60–80 kg/ha) kālija hlorīda.

Ja baldriāns aug mitrās, auglīgās augsnēs, tad ražu var novākt jau pirmajā audzēšanas gadā, turpretim, ja apstākļi nav tik piemēroti, – tikai otrajā audzēšanas gadā. Otrajā audzēšanas gadā augiem nogriež stumbra galotnes ar ziedkopām, lai paaugstinātu sakneņu un sakņu ražu.

Audzējot baldriānu nelielās platībās, vēlams izaudzēt stādus. Dobes gatavo labi iemēsnotā un no nezālēm tīrā augsnē. Augsni pirms sējas nolīdzina un noblietē. Svaigas, tikko ievāktas sēklas sēj augusta beigās 6 cm attālās rindās 5 mm dziļi. Rudenī vai nākamā gada pavasarī stādus izstāda 60x20 cm citu no cita. Lai izaudzētu stādus 100 m², jāizsēj 1,5–2 g sēklu trīs kvadrātmetros.

ĀRSTNIECĪBAS AUGI

Baldriāna sakneņus ar saknēm ievāc rudenī, veģetācijas perioda beigās (septembrī, oktobrī), izrokot tos ar dārza dakšām vai lāpstu. Lielākās platībās tos izar ar arklu vai kartupeļu rokamo mašīnu. No saknēm un sakneņiem rūpīgi nobirdina zemi, nogriež auga virszemes daļas un resnākos sakneņus sadala 2–3 daļās. Saknes ievieto speciālos trumuļos vai grozos un skalo tekošā ūdenī. Labi nomazgātajām saknēm vēl nogriež palikušās virszemes daļas. Sakneņus ar saknēm 2–3 dienas vītina labi vēdināmās telpās, pēc tam kaltē kaltēs 35–45 °C temperatūrā. Saknes un sakneņi ir izkaltuši, ja liecot tie lūst, bet neliecas. Svaigu sakņu un sakneņu raža – 0,25–0,30 kg/m² un gaissausās drogas iznākums – 25 %.

Augu izmantošana

Baldriāna saknes un sakneņi satur 0,5–2 % ēterisko eļļu. To sastāvā ir arī alkaloīdi – hatinīns, valerīns un līdz 5 % valepotriātu – valtrāts, acevaltrāts, dehidrovaltrāts un to skaldprodukts, kuriem piemīt nomierinoša iedarbība, kā arī miecvielas, glikozīdi, cukurs un citas vielas.

Raksturīgo smaržu saknēm piedod izobaldriānskābe un tās ēsteri.

Baldriāna saknes un sakneņus lieto Rīgas melnā balzama un liķieru pagatavošanā. ASV tos izmanto Havannas cigāru aromatizēšanā. Rietumeiropas valstīs baldriānu lieto kā garšaugu, to pievieno salātiem.

Raksturojums, audzēšana, izmantošana